

מסורת הש"ס

א. (הביטוי) נדרים נב. סוטה יד, א. סנהדרין מו, א. ספרי במדבר ה, יח. ספרי דברים יא, טו. ביר פס"ה כב. במדבר פ"ט טו. אסת"ר פ"ג ט. איכ"ר פ"ה יח. תנומא בשלח יב. ילק"ש נ"ד תי. ב. ספרי דברים שם. איכ"ר שב. ילק"ש תורה תתסה. שם נ"ד תי.

גרוסות

מצחק בכתי"מ ועוד: משחק. להר הצופים בכתי"מ: לצופים.

כיון שהגיעו להר הבית בכתי"מ: הגיעו להר הבית מקום שכתוב בכתי"מ: אפשר מקום שכתוב.

שועלים הלכו בכתי"מ ועוד: נתקיים בו שועלים הלכו.

וכי מה ענין אוריה אצל זכריה אוריה בכתי"מ: והלא אוריה.

עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו בכתי"מ ועוד: עקיבא נחמתנו נחמתנו.

החיים

שועל יוצא לפי שמות החכמים הנזכרים במעשה זה (וביחוד ר' יהושע) נראה שמעשה זה אירע בשנים הקרובות למד בר כוכבא. באותו זמן היה עיקרו של בית המקדש הרוס, אבל חלקים ממנו עוד עמדו על תילם, ובית קדש הקדשים לא היה חרב לגמרי (כפי שנהרס לאחר מכן על ידי הקיסר אדריאנוס). השועלים חיים כרגיל במערות באדמה, אבל לעיתים גם בחורבות של בתים. משום שהמקום היה עזוב לגמרי לא ייפלא ששועלים שכנו במקום המקדש.

כאש, ולא נבכה? אמר להן: לכך (משום כך) אני מצחק, ומה לעוברי רצונו (רשעים), עושה הקב"ה כך, ומשלם להם מקצת טובות שעשו — לעושי רצונו על אחת כמה וכמה שישלם. ועוד מסופר, שוב פעם אחת היו אותם חכמים עולין לירושלים לאחר חורבן הבית, כיון שהגיעו להר הצופים וראו משם את מקום המקדש קרעו בגדיהם כדין, כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא ממקום בית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ור' עקיבא מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: מקום זה שכתוב בו "והזר הקרב יומת" (במדבר א, נא), ועכשיו שועלים הלכו בו, ולא נבכה? אמר להן: לכך (משום כך) אני מצחק, דכתיב [שנאמר] בדברי ה' לישעיהו, כאשר גילה לו על העתיד: "ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו" (ישעיה ת, ב) וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? והלא אוריה היה נביא בזמן בית מקדש ראשון, וזכריה במקדש שני, שהיה בין עולי בבל! אלא הכוונה היא: תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב [נאמר] "לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער" (מיכה ג, יב) ובאלה מצויים שועלים, ומסורת היתה בידם שכן ניבא אוריה, בזכריה כתיב [נאמר] "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים" (זכריה ח, ד). עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה על חורבן העיר הייתי מתיירא שלא תתקיים גם נבואתו של זכריה, שהרי הן תלויות, כאמור, זו בזו. עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה — בידוע שנתקיימה נבואתו של זכריה, כאמור, זו בזו. עקיבא נחמתנו, עקיבא נחמתנו.

בְּאֵשׁ, וְלֹא נִבְכָּה? אָמַר לָהֶן: לָכֵן אֲנִי מְצַחֵק, וַיִּמָּה לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ פֶּן — לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ עַל אַחַת בְּמָה וְכַמָּה! יָשׁוּב פְּעַם אַחַת הָיוּ עוֹלִין לְיִרוּשָׁלַיִם, בְּיָוֶן שֶׁהִגִּיעוּ לְהַר הַצּוֹפִים, קָרְעוּ בְּגָדֵיהֶם. בְּיָוֶן שֶׁהִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת, רָאוּ שׁוֹעַל שֶׁיֵּצֵא מִבֵּית קֹדְשֵׁי הַקְּדוֹשִׁים, הִתְחִילוּ הֵן בּוֹכִין וְרַבִּי עֲקִיבָא מְצַחֵק. אָמְרוּ לוֹ: מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְצַחֵק? אָמַר לָהֶם: מִפְּנֵי מָה אַתֶּם בּוֹכִים? אָמְרוּ לוֹ: מִקּוֹם שֶׁכְּתוּב בּוֹ "וַיְהִי הַקָּרֵב יוֹמָת" וְעַכְשָׁיו שׁוֹעַלִים הֵלְכוּ בּוֹ, וְלֹא נִבְכָּה? אָמַר לָהֶן: לָכֵן אֲנִי מְצַחֵק, דְּכָתִיב "וְאָעִידָה לִּי עֲדִים נְאֻמָּנִים אֶת אֹרִיָּה הַכֹּהֵן וְאֶת זְכַרְיָה בֶן יְבֻרְכָהוּ". וְכִי מָה עֲנִין אֹרִיָּה אֶצֶל זְכַרְיָה? וְהֲלֹא אֹרִיָּה הָיָה נְבִיא בְּזִמְנֵי בֵּית מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, וְזְכַרְיָה בְּמִקְדָּשׁ שֵׁנִי, שְׁהָיָה בֵּין עוֹלֵי בָבֶל! אֲלֵא הַכוּוּנָה הַיְאֵ: תִּלָּה הַכְּתוּב נְבוּאָתוֹ שֶׁל זְכַרְיָה בְּנְבוּאָתוֹ שֶׁל אֹרִיָּה, בְּאֹרִיָּה כְּתִיב [נֹאמֵר] "לָכֵן בְּגַלְלַכֶּם צִיּוֹן שְׂדֵה תִּחְרַשׁ וְיִרוּשָׁלַיִם עֵינַן תִּהְיֶה וְהָר הַבַּיִת לְבִמּוֹת יַעַר" (מִיכָה ג, יב) וּבְאֵלֶּה מְצוּיִים שׁוֹעַלִים, מִסּוֹרֶת הָיְתָה בִּידֵם שֶׁכֵּן נִיבֵא אֹרִיָּה, בְּזְכַרְיָה כְּתִיב [נֹאמֵר] "עוֹד יֵשְׁבוּ זָקֵנִים וְזָקֵנוֹת בְּרַחוֹבוֹת יִירוּשָׁלַיִם" (זְכַרְיָה ח, ד). עַד שֶׁלֹּא נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתוֹ שֶׁל אֹרִיָּה עַל חוֹרְבַן הָעִיר הַיִּתִּי מִתִּירָא שֶׁלֹּא תִתְקַיֵּם גַּם נְבוּאָתוֹ שֶׁל זְכַרְיָה, שֶׁהָיָה הֵן תְּלוּיּוֹת, כְּאֵמֹר, זֶה בְּזֵוּ. עַכְשָׁיו שֶׁנִּתְקַיְּמָה נְבוּאָתוֹ שֶׁל אֹרִיָּה — בִּידוּעַ שֶׁנְבוּאָתוֹ שֶׁל זְכַרְיָה, כְּאֵמֹר, זֶה בְּזֵוּ. עַכְשָׁיו שֶׁנִּתְקַיְּמָה נְבוּאָתוֹ שֶׁל אֹרִיָּה — הֵייתִי מִתִּירָא שֶׁלֹּא תִתְקַיֵּם נְבוּאָתוֹ שֶׁל זְכַרְיָה, עַכְשָׁיו שֶׁנִּתְקַיְּמָה נְבוּאָתוֹ שֶׁל אֹרִיָּה — בִּידוּעַ שֶׁנְבוּאָתוֹ שֶׁל זְכַרְיָה מִתְקַיְּמָת. בְּלִשׁוֹן הַזֶּה אָמְרוּ לוֹ: עֲקִיבָא נִחְמַתְנוּ, עֲקִיבָא נִחְמַתְנוּ. הַדְרָן עַלְךָ אֵלּוּ הֵן הַלּוֹקִין וְסִלִּיקָא לֵה מַסַּכְת מְכוֹת

תוספות

באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש — וקשה: דהא בכל המקרא לא מצינו פסוק זה מנבואתו של אוריה, כי אם בנבואתו של מיכה המורשת! ויש לומר: דסמיך אהא דאיתא בספר ירמיה (לח) שנתנבא ירמיה על פורענות ונתקבצו הכהנים והנביאים להרגו מפני שהיה מדבר פורענות, ואמרו להם השרים: אין אנו מסכימין, שהרי מיכה דיבר מפורענות ולא נהרג, וגם אוריה גוי — משמע שדבר אוריה כמו מיכה. ומה פורענות דבר מיכה — הוא קרא זה, והוי כמו שדבר אוריה. אבל קשה: מנלן דאותה נבואה דכתיב "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות" היא לעולם הבא? דלמא היא בעולם קודם גאולה! ויש לומר: דממה שהוא אמר ב"פסח שני" (פסחים סח, א) ניחא, דקאמר: עתידים מתים שיחיו, דכתיב "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות וילכו על משענות" ועל אלישע שהחיה המת כתיב "משענתו", וגמרינן "משענתו" דהאי קרא מ"משענתו" דאלישע, מה להלן החיה המת אף כאן תחיית המתים. ואם כן על כרחך האי נבואה לעתיד לבא, שהרי עבר בית ראשון ובית שני שלא היתה תחיית המתים, וניחא הכל. והשם זיכנו לראות משיח, אמן.

הייתי מתיירא ולא שלא האמין בקיום הנבואה, אלא במשמעה, שענינה לעתיד לבוא, לאחר חורבן הבית השני. שהרי אפשר לומר שדברי זכריה הם נבואה לזמן הקרוב, לימי בית שני, שיהיו בו ימי שלום ושקט (וראה בתוס' ותור"פ שרצו להוכיח שנבואה זו מתייחסת לעתיד לבוא). ואולם, הקשר בין הנבואות הוא שכשם שנבואת אוריה לא נתקיימה בדורו אלא זמן רב לאחר מכן, אף נבואת זכריה היא נבואה לעתיד לבוא (ראה ריא"ף).

נחמתנו עקיבא נחמתנו ואמרו לו בלשון כפולה. משום שהתייחסו גם לדברי נחמתו שאמר להם לענין גדולתה של רומי, והן לענין חורבן בית המקדש (עקידה), וכן כתב המהרש"א. והרי דברים אלה הם כסיום וכתשובה לדאגתו של רב מן הכתוב "ואבדתם בגויים", שכשם דברי התוכחה נתקיימו כך יתקיימו גם דברי הנחמה וישראל.

אורח ההלכה שהגיעו להר הצופים קרעו וכו' הרואה ביהמ"ק חרב אומר "בית קדשנו ותפארתנו אשר הלליך בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדנו היה לחרבה" וקורע, ומהיכן חייב לקרוע — מן הצופים. (רמב"ם ספר זמנים הלכות תענית פ"ה ה"טז. שו"ע אורח חיים, תקס"א, ב).

עיונים

ואעידה לי עדים וכו' במשמעו של כתוב זה יש חילוקי דעות בין המפרשים, האם דברי הנביא הם או דברי הקב"ה. וכפי שהעיר הר"ד בפירושו לישעיהו, הרי מדברי ר' עקיבא נראה כי הקב"ה הוא המביא שמות שני "עדים נאמנים" שיעידו על קיום הדברים שאמר לישעיהו על עתיד ישראל ויהודה. ועדות זו שהיא לדורות נקשרת בנבואם של שני נביאים שונים, שהם "עדים נאמנים" בנבואתם על קיום נבואה זו. וכן הוא בתרגום יונתן לכתוב זה בישיעהו. אוריה במקדש ראשון ולדעת ר' עקיבא "אוריה הכהן" הזה הוא הנביא הנקרא בספר ירמיה (כו, ב) "אוריהו בן שמעיהו מקרית יערים", וכן הבינו חז"ל שאוריהו בן שמעיהו היה כהן (וראה בכתוב בשם הרמ"ה). וזכריה במקדש שני מספר אנשים בשם זכריה נזכרים במקרא, אבל רק הנביא זכריה נקרא (בכמה מקומות בספרו) "זכריה בן יברכיה בן עדוא", ואין עוד אדם בשם זה במקרא. באוריה כתיב וכו' כבר העירו ראשונים כי הנביא אוריה לא השאיר ספר נבואה, ואף לשון נבואתו לא נשאר בידנו. אולם בספר ירמיה (בפרק כו) מתואר כי אוריהו מקרית יערים ניבא גם הוא, כמיכה המורשת, נבואת חורבן על ירושלים, ונבואת מיכה שהובאה שם (פסוק יח), היא הנבואה הכתובה גם בספר מיכה (ג, יב) "ציון שדה תחרש... והר הבית לבמות יער". ומכאן שאוריה הנביא נתבא מעין דברים אלה (תוס').